

JAUME RIERA I SANS

Paraules del rey Salamó

Versió fragmentària del llibre dels Proverbis,
del segle XIV

INTRODUCCIÓ

Amb el títol correcte de *Paraules del rey Salamó* ens ha pervingut, en dos manuscrits del segle XIV, una versió catalana fragmentària i anònima del llibre bíblic del Proverbis, fins avui no estudiada i pràcticament desconeguda del nostres erudits medievalistes.

S'entén que no em refereixo a la versió del llibre dels Proverbis inclosa a l'únic manuscrit del segle XV que ens ha transmès la Bíblia en català. Aquesta Bíblia catalana, per bé que avui encara sigui inèdita en la seva integritat, no es pot considerar desconeguda. El text bíblic que ara es publica, en canvi, és una versió escadussera que corre el risc de perpetuar-se en l'oblit per tal com la notícia de la seva existència encara no ha estat integrada als repertoris de traduccions bíbliques medievals.

Efectivament, per un oblit inexplicable, les *Paraules del rey Salamó* no figuren a l'inventari de traduccions bíbliques, tan útil i prou ben fet, que l'any 1960 va publicar la hispanista Margherita Morreale;¹ del qual inventari han partit tots els qui, posteriorment, s'han endinsat en l'estudi de les antigues versions bíbliques en català.² Per això, segurament, tampoc no hi ha fet refe-

1. M. MORREALE, «Apuntes bibliográficos para la iniciación al estudio de las traducciones bíblicas medievales en catalán», *Analecta Sacra Tarraconensia* 31, Barcelona 1960, pàgs. 271-290.

2. K. REINHARDT, *Die biblischen Autoren Spaniens bis zum Konzil von Trient*, Salamanca 1976;

rència, en un estudi de conjunt, el mateix erudit que l'any 1931 havia donat a conèixer parcialment aquesta traducció.³ De fet, si no m'equivoco, tots els estudiosos que han tractat en general de les versions bíbliques catalanes han oblidat de mencionar les *Paraules del rey Salomó* que ara es publiquen per primera vegada.

Amb la present edició, doncs, pretenc posar a l'abast un text bíblic català, estimable per la seva antigor, el qual, essent independent de la versió seriada de tot l'Antic Testament, presenta unes característiques i un interès particulars que intentaré de mostrar i posar en relleu, sobretot el sentit amb què cal interpretar-la. Tanmateix, abans de passar a l'estudi pròpiament dit, serà bo d'aclarir i exposar ordenadament les notícies que avui posseïm sobre els diferents textos catalans medievals atribuïts al savi rei Salomó.

MANUSCRITS CATALANS MEDIEVALS AMB OBRES ATRIBUÏDES A SALOMÓ

La fama mítica de la saviesa del rei Salomó provocà, ja en èpoques molt reculades, que li fossin atribuïts diversos reculls de consells, proverbis i tractats sapiencials. No ens ocuparem ara d'escatir fins a quin punt provenen d'ell mateix les pàgines bíbliques que s'emparen sota el seu nom. Els biblistes més solvents semblen estar d'acord a admetre com a probablement autèntic algun dels nuclis més primitius del llibre dels Proverbis, i refusen d'atribuir-li, tenint-los com a clarament pseudo-epigràfics, el llibre de l'Eclesiastès, el Càntic dels Càntics i el llibre de la Saviesa, a més d'una gran part del mateix llibre dels Proverbis.

A l'Edat Mitjana, tanmateix, ningú no posava en dubte que tots els llibres que la Bíblia atribueix a Salomó eren obra personal del savi rei d'Israel. 'Correctament' atribuïts a Salomó, doncs, hem d'assenyalar, en primer lloc, els

---

Revista catalana de Teologia, quadern III/1, Barcelona 1978; Armand PUIG i TÀRRECH, *La Bíblia a Catalunya, València i les Illes Balears fins al segle XV*, Institut superior de Ciències religioses 'Sant Fructuós', Arquebisbat de Tarragona, 1997.

3. Pere BOHIGAS, *La Bíblia a Catalunya*, dins *II Congrés litúrgic de Montserrat*, II, Monestir de Montserrat 1967, pàg. 125-140, no alludeix a aquesta versió del llibre dels Proverbis, de la qual ell mateix havia publicat una mostra als *Estudis universitaris catalans* 16, Barcelona 1931, pàg. 90. Tampoc no en parla a l'article «Bíblia als Països catalans», del *Diccionari de la Literatura catalana*, Barcelona 1979, pàgs. 87-90.

textos catalans que es troben al manuscrit esp. 3 de la Biblioteca Nacional de París, és a dir, els llibres sapiencials inclosos al segon volum de la Bíblia catalana íntegra (esp. núm. 2-4). La seva escriptura data de la segona meitat del segle xv, i modernament només n'ha estat editat sencer el Càntic dels Càntics.⁴

En segon lloc, també autènticament bíblica, hem de col·locar la versió fragmentària de les *Paraules del rey Salamó*, ara presentment impreses, que es troben copiades al manuscrit esp. 353 de la mateixa Biblioteca Nacional de París, i al manuscrit 921 de la Biblioteca Nacional de Madrid, tots dos encara dins el segle xiv. El seu títol, que d'antuvi pot semblar estrany, és la traducció de la primera frase del llibre en la Vulgata llatina: *Parabola Salomonis filii David, regis Israel*.

I en tercer lloc, encara bíblic d'intenció però de redacció bastant allunyada, tenim les tirallongues de versos corresponents als llibres salomònics inclosos dins la Bíblia rimada del segle xiv, actualment a la Biblioteca Colombina de Sevilla, signatura Y-30-15. És inèdita en la part que ara ens interessa, que és la part sapiencial.

En total, doncs, si no m'equivoco, són quatre els manuscrits catalans medievals actualment conservats, on podem llegir obres bíbliques atribuïdes al rei Salomó.

El cas és, però, que ultra aquests textos bíblics, en tres manuscrits més apareixen altres obres morals sota el nom il·lustre del fill del rei David. Naturalment, l'atribució ací és errònia. Ara, però, ens convé d'assenyalar-los igualment per tal de deixar ben delimitada la naturalesa del text que avui editem i evitar confusions lamentables.

Un d'aquests textos catalans manifestament pseudo-epigràfics porta el títol de *Los Proverbis de Salamó*, i es troba copiat al manuscrit 1031 de la Biblioteca de Catalunya, fol. 202, seguit de 1891-190v. Comença amb la sentència *Mit tu matex en doctrina e daràs a molts bon eximpli*; i acaba amb aquesta altra: *No guarts qui est ne d'on vendràs, què-s que faces, aquel seràs*. Pertany al primer terç o primera meitat del segle xv, i l'any 1889 fou publicat per Gabriel Llabrés.⁵ En contra de la seva opinió, hem de dir que es trac-

4. *Cant dels Cants*, [tret per en R. Foulché Delbosc de la Bíblia manuscrita del xv segle existent en la Biblioteca Nacional de París], Barcelona 1906.

5. Jahuda BONSENYOR, *Llibre de Paraules e Dits de Savis e Filòsof. Los Proverbis de Salamó. Lo Llibre de Cató*, fets estampar (...) per en Gabriel Llabrés y Quintana, Palma de Mallorca 1889.

ta d'un centenar de màximes i consells de factura culta, que no tenen cap mena de relació amb la Bíblia.

Tampoc no és bíblica la *Doctrina e ensenyament del savi Salamon*, que es troba al manuscrit 951 de la Biblioteca Inguibertina de Carpentràs, fol. 93r-95r. És un altre recull de vuitanta-quatre màximes, no solament similar, sinó parcialment idèntic a l'anterior. Comença amb l'enunciat *L'ome en qual manera deu esforçar de viure*; i acaba amb el consell *Al levar de la taula fay gràcies a Déus qui t'à bastat tro al dia de ta fin*. Fou escrit cap a la segona meitat del segle xv. Tenim proves que l'atribució d'aquestes màximes a Salomó és extemporània, perquè moltes apareixen atribuïdes a Sòcrates en un recull anterior, de final del segle xiv. Em refereixo al recull copiat al manuscrit 921 de la Biblioteca Nacional de Madrid, fol. 40v-42r, a continuació del *Libre de Doctrina*, atribuït al rei Jaume.⁶

El tercer text català d'aparença salomònica que ens ha llegat la cultura medieval són *Los Proverbis de la Saviesa de Salamó*, copiats al manuscrit 216 de la Biblioteca Universitària de València, fol. 80v-94r, a mitjan segle xv. Comença *Com hom per conèixer, amar e honrar e servir nostre Senyor Déu*; i acaba *per intenció de amar e de honrar e servir Déu*. Aquests proverbis, l'any 1950 foren publicats per Lluís Faraudo, el qual descobrí i comprovà que coincidien exactament amb els *Mil Proverbis* anteriorment editats sota el nom de Ramon Llull; per la qual cosa no vacilà gens a sostreure'ls a Salomó i passar-los a l'autoria de Ramon Llull.⁷

Resumint, doncs, tenim que els manuscrits catalans medievals on es troben textos relativament extensos atribuïts a Salomó són set. Quatre ho fan correctament, puix que són verament bíblics; i els altres tres ho fan d'una manera incorrecta, prolongant, amb material originalment redactat en català, la fama literària del savi rei Salomó.

6. El recull del manuscrit 921 de la Biblioteca Nacional de Madrid ha estat publicat, juntament amb el *Libre de Doctrina*, per Gabriel LLABRÉS Y QUINTANA, *Libre de Saviesa del Rey En Jacme I d'Aragó*, Santander 1908; i per J.M. SOLÀ-SOLÉ, *El Libre de Doctrina del Rei Jaume d'Aragó*, Barcelona 1977. Solà-Solé advertí que els *Proverbis de Salomó* impresos per Llabrés l'any 1889 no són bíblics, i que es troben gairebé tots a la col·lecció més àmplia copiada a continuació del *Libre de Doctrina*, si bé ell, com Llabrés, està convençut que en formen part. Del recull similar del manuscrit 951 de la Biblioteca Inguibertina de Carpentràs no se n'ha ocupat ningú, que jo sàpiga.

7. L. FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, «El texto de los Mil Proverbis de Ramón Llull atribuido a Salomón en un códice valenciano del siglo XV», dins *Homenaje a Millás-Valllicrosa*, vol. I, Barcelona 1954, pàgs. 551-586.

A més dels manuscrits actualment conservats, però, per tal de completar l'exposició de les dades avui disponibles sobre aquesta fortuna literària, resta encara adreçar-nos a una altra font d'informació, que són els inventaris de biblioteques medievals.

El llibre bíblic dels Proverbis de Salomó servia, en algunes escoles, com a llibre de text per a l'estudi del llatí. No és rar de trobar-lo, en llatí. Tanmateix, segons les dades parcials que he pogut recollir, hi ha almenys sis inventaris del segle XV on apareixen llibres o opuscles atribuïts a Salomó que, pel context o per la mateixa descripció, es manifesten escrits en llengua catalana. Els ítems d'aquests inventaris, que en acabat miraré d'identificar, són els sis següents:

1. Any 1421. Inventari dels béns de Pere Mambla, ciutadà de Vic: «Item I altre libret menys de cuberta, e comensa *Aquests són los Proverbis morals del rey savi Salamó*».⁸

2. Any 1423. Inventari dels béns de Guillem de Cabanelles, mercader de Barcelona: «Item II coerns de paper, on eren scrits los *Proverbis de Salamó*».⁹

3. Any 1434. Inventari dels béns de Ramon de Santmartí, cavaller domiciliat a Mallorca: «Item altre libre de paper, cubert de pregamí, contenen diverses tractats, ço és, *Cató en pla e los Proverbis de Salamó*. Comence lo libre *Si als affers dels antichs*; e fina *fnito libro*».¹⁰

4. Any 1457. Inventari dels béns de Gabriel de Granollachs, apotecari de Vic: «Item un libre scrit en pergamins (...) en què ha molts tractats, e comensa ab lletres vermelles *Comensa lo libre dels Proverbis de Salamó*».¹¹

5. Any 1464. Inventari dels béns d'Angelina, viuda d'Antoni Xarch, de Barcelona: «Item un altre libret de la dita forma (menor), scrit en pergamins,

8. Arxiu de la Cúria Fumada de Vic, Notaris Escayó-Poquí, vol. 2. Citat per E. JUNYENT, «Repertorio de noticias sobre manuscritos catalanes entresacadas de algunos inventarios de la 'Curia Fumada' de Vich», *Analecta Sacra Tarraconensia* 16, Barcelona 1943, pàgs. 57-86; treball ara traduït i reproduït a Eduard JUNYENT I SUBIRÀ, *Estudis d'Història i Art (Segles IX-XX)*, Vic 2001, pàgs. 389-408.

9. Inventari publicat per E. MOLINÉ Y BRASÉS, *Llibre del Consolat de Mar*, Barcelona 1914, pàg. LI; i per J.M. MADURELL I MARIMON, *Manuscrits en català anteriors a la Impremta*, Barcelona 1974, núm. 52/6.

10. Inventari publicat per J.N. HILGARTH, *Readers and Books in Majorca. 1229-1550*, vol. II, París 1991, pàgs. 483-484. L'autor identifica el començ amb una versió catalana dels *Distica Catonis*. Opino que no es tracta d'aquesta obra, sinó d'una altra, desconeguda, que la precediria en aquest recull d'obres morals.

11. Arxiu de la Cúria Fumada de Vic, notari Joan Sallés, citat per JUNYENT, *Ibidem*.

en lo qual són scrits los *Proverbis del savi Salamó*, lo qual comense *So dix lo savi rey Salamó, e fine plenum gratie et veritatis*.¹²

6. Any 1483. Inventari dels llibres de Martí Cedrelles, notari de Mallorca: «Un libre apellat *Los Proverbis de Salamó*, en pergami».¹³

Els ítems núm. 2, 3, 4 i 6 podrien ésser altres tants exemplars del centenar de proverbis catalans mal atribuïts a Salomó, els que es troben al manuscrit 1031 de la Biblioteca de Catalunya, editats per Llabrés l'any 1889. La identitat del títol —*Los Proverbis de Salamó*, amb lleugeres variants, ens permet de suposar-ho. Els ítems núm. 1 i 5, en canvi, especialment aquest darrer, no acaben d'encaixar amb els títols i començaments de cap dels manuscrits salomònics actualment conservats. Per la qual cosa restem sense saber si es tracta de variants purament formals de textos ja coneguts, o bé podem veure-hi relíquies de tractats doctrinals avui desapareguts. Fa de mal dir, també, si les recerques futures acabaran d'aclarir, en forma definitiva, l'abast íntegre de la fortuna catalana medieval del savi Salomó que ara he assajat d'inventariar breument per primera vegada, com a pòrtic a l'estudi del text bíblic que avui editem.

ELS DOS MANUSCRITS QUE CONTENEN LES PARAULES DEL REY SALAMÓ

Els dos manuscrits on trobem copiades, en extensió desigual, les *Paraules del rey Salamó*, són estrictament coetanis entre ells. Començarem la descripció pel que ens dona la versió més extensa i alhora té una presentació externa més decorosa, que és el manuscrit esp. 353 de la Biblioteca Nacional de París.

Es tracta d'un còdex en pergami, de mides relativament grans (31,5 x 22,5 cm), escrit a dues columnes, amb lletra de forma o llibrària, al darrer quart del segle XIV. Té algunes pintures, inicials ornamentades i calderons blaus i vermells alternats, tot plegat donant-li una textura esplèndida i luxosa. El text amb què s'obre el còdex i el que ocupa la major part dels seus folis (1-192) és una versió catalana del *Breviari d'Amor*, enciclopèdia doctrinal del segle XIII composta en occità per mestre Matfré Ermengaut de Besiers. Després, sense solució de continuïtat entre ells (fol. 193-231), hi ha quatre textos

12. AHCB, Notarials I-II, publicat per MADURELL, *Ibidem*, núm. 126/6, citat a l'*Anuario de Estudios Medievales* 3, Barcelona 1966, pàg. 289. Les paraules finals corresponen al final de la versió llatina del pròleg de l'Evangeli segons sant Joan.

13. Inventari publicat per HILLGARTH, *Ibidem*, pàg. 544.

morals: el *Llibre de Consolació e de Consell*, d'Albertà de Brescia, editat l'any 1965 per G.E. Sansone; un fragment del *Llibre de la Amor e de la Caritat*, del mateix autor, encara inèdit; les *Paraules del rey Salamó les quals féu metre lo senyor rey en un libre*, que és l'obra que avui editem; i els breus *Ensenyaments que donà un savi a un seu deixeble qui estava ab un rey*, també inèdits. Els altres textos fins al final del còdex (fol. 231-237) són en llatí i tenen un caire ascètic i monàstic, concretament cartoixà.¹⁴

L'altre manuscrit que conté la nostra obra és el núm. 921 de la Biblioteca Nacional de Madrid, la més extensa compilació d'obres morals del segle XIV en català. És un còdex en paper gruixut, de mides encara més grans que l'anterior (38,4 x 27,8 cm), escrit també a dues columnes, per una sola mà, el darrer terç del segle XIV. Té les inicials en blau i vermell un poc ornamentades, i calderons blaus i vermells alternats, amb aspecte de còpia ben feta, si bé l'examen atent del contingut no confirma gens aquesta aparença. El còdex s'obre amb el text del *Secret de Secrets* d'Aristòtil, seguit d'uns textos breus una mica inconnexos (fol. 1-27). A continuació hi ha les *Paraules de Salamó les quals féu metre lo senyor en aquest libre*; els *Ensenyaments que donà un savi a un seu dexeble qui estava ab un rey*, i més textos breus inconnexos (fol. 28-31). Ve aleshores el *Llibre de Doctrina* (fol. 31-40), editat per Gabriel Llabrés i posteriorment per J.M. Solà-Solé, seguit d'una col·lecció de proverbis, màximes i altres textos breus (fol. 40-43), editats pels mateixos autors sense advertir que no formen part de l'obra precedent. A continuació hi ha el *Libre sobre lo Joch dels Escachs de les Costumes e Oficis dels Nobles* (fol. 45-82), editat per Josep Brunet l'any 1900, i les *Paraules de Savis e de Filòsofs*, de Jafudà Bonsenyor (fol. 83-98), editades per Josep Balari l'any 1889. El còdex acaba amb la famosa *Letra de sant Bernat a Ramon de Castell Ambròs sobre la manera de governar la Cosa familiar* (fol. 98-101), editada per Marian Aguiló i per Amadeu Pagès.¹⁵

14. S'han ocupat d'aquest còdex, principalment, A. MOREL-FATIO, *Bibliothèque Nationale, Département de Manuscrits. Catalogue des Manuscrits espagnols et des Manuscrits portugais*, París 1892, núm. 79, pàg. 29; P. BOHIGAS, «El Repertori de Manuscrits catalans de la Institució Patxod», *Estudis univertaris catalans* 15, Barcelona 1930, pàgs. 114-115, ara reproduït a P. BOHIGAS, *Sobre Manuscrits i Biblioteques*, Barcelona 1985, pàgs. 95-96.

15. S'han ocupat d'aquest còdex, principalment, J. MASSÓ TORRENTS, *Manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional*, Barcelona 1896, pàgs. 69-83; J. DOMÍNGUEZ BORDONA, *Catálogo de los Manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional*, Madrid 1931, pàgs. 17-19; *Inventario general de Manuscritos de la Biblioteca Nacional*, vol. III, Madrid 1957, pàgs. 52-53.

M'he detingut en l'enumeració de les peces principals que contenen els dos còdexs, copiats unitàriament, perquè voldria fer veure els arguments que indueixen a creure que tant l'un com l'altre procedeixen, més o menys directament, de la casa reial de Barcelona. Per bé que no tenim proves concloents per afirmar-ho amb tota seguretat, hi ha raons prou poderoses per poder suposar-ho sense temeritat, si més no quant al contingut dels manuscrits.

Pel que fa al primer, en pergami i amb textos llatins referents a espiritualitat cartoixana, el podríem identificar fàcilment amb algun d'aquells còdexs que l'infant Martí, essent encara infant o després ja rei, regalà o féu copiar per a la cartoixa de Valldecris, que ell havia fundat, prop de Sogorb, l'any 1385.¹⁶ Pel que fa al segon manuscrit, ja Llabrés va assenyalar que la majoria dels seus textos són els més apropiats per a la formació moral d'un príncep català del segle XIV, segons els criteris d'aquell temps, naturalment.

Però al marge d'aquestes apreciacions, que poden ser titllades de subjectives, la raó més vàlida per sustentar el supòsit de la procedència reial del contingut dels manuscrits és el fet que bastants dels seus textos, potser la majoria, ja es trobaven a la biblioteca particular de Jaume II (1291-1327) i, cal creure, eren igualment estimats pels seus successors, els monarques de les darreries del segle XIV. En concret ens consta que Jaume II posseïa la versió catalana del *Secret de Secrets*, el *Llibre de Doctrina*, el *Llibre de Consolació e de Consell*,¹⁷ i, no cal dir, les *Paraules de Savis e de Filòsofs*, que el seu autor jueu li havia dedicat o, més ben dit, escrit a instància seva.

En vista d'això, doncs, no serà gens desenraonat que plantegem des d'ara, com a hipòtesi orientativa provisional, que les *Paraules del rey Salamó*, trobant-se enmig d'aquestes obres o fent-los costat, remuntin igualment a l'època de Jaume II, i que sigui ell mateix el rei que, segons ens informa el títol que porta el manuscrit conservat a París, les féu posar en un llibre. Els indicis que més endavant se'ns revelaran a partir de l'anàlisi interna de la versió bíblica, i altres arguments que assenyalaré oportunament, confirmaran, em sembla,

16. A. RUBIÓ I LLUCH, *Documents per la Història de la Cultura catalana mig-eva*, Barcelona, 1908-1921.

17. J. ERNESTO MARTÍNEZ FERRANDO, «La Cámara Real en el Reinado de Jaime II (1291-1327). Relaciones de entradas y salidas de Objetos artísticos», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* II, 1953-1954, pàg. 165 (per al *Secret de Secrets*); pàg. 188 (per al *Llibre de Doctrina*, que comença *Dedi cor meum*); pàgs. 192 i 196 (per a l'obra d'Albertà, que comença *Car molts hòmens són*).

la validesa d'aquesta hipòtesi, suggerida solament pels aspectes formals i externs dels dos còdexs del segle XIV.

ELS DOS TEXTOS DE LES PARAULES DEL REY SALAMÓ

La primera qüestió que ens convé encarar en estudiar de prop aquesta versió catalana fragmentària del llibre dels Proverbis és la diferent llargada que presenta en l'un i en l'altre manuscrit.

El primer, el núm. 353 de la Biblioteca Nacional de París —que d'ara endavant designaré amb la sigla A— només arriba al final del capítol sisè del llibre dels Proverbis, que en té trenta-un; és a dir, que en comprèn poc menys d'una cinquena part; sense que el final del capítol sisè, d'altra banda, constitueixi cap divisió remarcable dins l'estructura original del llibre bíblic.

L'altre manuscrit, el núm. 921 de la Biblioteca Nacional de Madrid —que a partir d'ara assenyalaré amb la sigla B—, comprèn només fins al verset 26 del capítol tercer; la meitat, doncs, si fa no fa, del text A; sense acabar tampoc en cap punt i a part estructural o temàtic.

Confesso per endavant que no he trobat una explicació enterament satisfactòria a aquestes dues anomalies: per què tots dos textos acaben abruptament, i per què el text B acaba a la meitat del text A, essent així que després de les *Paraules del rey Salamó* trobem copiats, gairebé sense solució de continuïtat, en tots dos manuscrits, els mateixos *Ensenyaments que donà un savi a un seu deixeble qui estava ab un rey*.

El fet bàsic i indefugible és que avui només disposem d'aquests dos fragments. Amb els quals, l'única cosa que podem intentar d'esbrinar és quin dels dos presenta la traducció en el seu estat original; és a dir, si hem de considerar que el text A ha estat allargat respecte del text B, que ens donaria l'estat primitiu de la traducció, o més aviat hem de creure que el text B ha estat escurçat respecte de l'original, que seria A.

Llegint atentament el text A, el més llarg, apareix molt uniforme de l'un cap a l'altre. El sistema de traducció sembla tothora el mateix i el vocabulari és aparentment idèntic. Si només disposéssim del text A, doncs, tinc el convenciment que ningú no sospitaria la possibilitat d'una intervenció de dues mans diferents, ni menys podria concretar que el verset 26 del capítol tercer marca una divisòria.

Amb tot, val a dir també que, plantejada la possibilitat que un primer intent de traducció acabés en aquest punt precís, i que posteriorment la versió fos represa i continuada, examinant minuciosament el sistema de traducció en l'un tram i en l'altre, és cert que s'hi noten algunes poques diferències. Així, mentre a la primera part hi ha una desena de petites glosses o arrodoniments de traducció, a la segona part les glosses es dupliquen en quantitat i en qualitat, intercalant-hi fins i tot una dita assonant de caire popular (6,11); i mentre a la primera part la cristianització del vocabulari és mínima, la segona part transfigura sensiblement el text fins a parlar-hi de Llucifer, el pecat d'Adam, la ira de Jesucrist i el judici final. D'altra banda, la contraposició insistent entre 'orgull' i 'humilitat' que hi ha a la que podríem anomenar segona part, de vegades forçant el text bíblic, no es troba gens a la primera.

Sembla que podem suposar, doncs, amb una certa versemblança, no tant que hi intervingueren dos traductors, com que la tasca fou represa a tongades i el traductor accentuà progressivament la seva manera peculiar d'adaptar el text bíblic. L'explicació més plausible de la diferent llargada dels dos textos deu ésser, senzillament, que l'escrivà del text B, o un predecessor seu, abandonà la còpia en un punt determinat o en copià només el primer bifoli. Tot comprat i debatut, les diferències entre les dues parts són tan frèvol·ls que jutjo més prudent no contraposar-les i considerar la traducció com sortida tota de la mateixa mà.

Prossegint ara l'anàlisi dels dos textos, tenint-los com a paral·lels i testimonis d'un únic original en la part que els és comuna, passaré a descriure i analitzar llurs diferències menors, sempre amb la intenció de descobrir quin ens podria servir millor per a una eventual restitució de la versió original.

Així, baixant al detall, trobem que el text A presenta una llacuna per salt de còpia entre mots idèntics (2,2-3) i omet algunes paraules com 'ells' (1,6), 'de roberia' (1,13) i 'la ley' (3,21). Modernitza o actualitza paraules com *món* (en comptes de 'segle' 1,33), *iràs* (per 'anaràs' 3,23), *escampar* (per 'esparir' 1,16), *infants* (per 'nins' 1,22,32), i *se levaran* (per 'levar s'han' 1,28). La seva característica principal, congruent amb l'anterior, sembla ésser la de facilitar la comprensió del text català que té al davant: converteix 'molt governar porà' en *a molt governar li profitarà* (1,5), 'temor' en *amor* (2,5), 'mal' en *desestruch* (2,15), 'custòdia' en *guarda* (3,1), i 'el peu teu no enceptarà' en *el teu braç no tembrà res* (3,23). De vegades, amb la mateixa finalitat, afegeix mots o ex-

pressions, com ara 'homeys o peccat' (1,11), *garde't d'aquells* (1,15), 'no-n tornarà negun san' (2,19), 'Ama e honra Déu' (3,9), 'pregonees e altees' (3,20), 'e aquell temps' (3,23), i suprimeix el que no acaba d'entendre a l'original que està copiant (1,22; 2,8,18; 3,2,17,21). Tot això, naturalment, a més d'algunes errades de còpia, com poden ser *amaguen-se éls adés* en comptes de 'amaguem celades' (1,11), *obeiré* en comptes de 'oiré' (1,28), *de les dretures* en comptes de 'dels dreturés' (2,20), *fruit* en comptes de 'fust' (3, 18), i *prou* en comptes de 'peu' (3,26).

El text B, pel seu cantó, presenta una altra llacuna per salt de còpia (2,12), i si bé sembla que ha omès solament algun mot, com 'carrera' (2,19), és tan ple de males lectures que ens dóna una versió quasi bàrbara, poc menys que inintelligible. Converteix 'mare' en *manera* (1,8), 'orats' en *errats* (1,22), 'sardollar' en *adobar* (1,31), 'si entra' en *sciència* (2,10), 'casa' en *cosa* (2,18), 'entren' en *entenen* (2,19), 'custòdia' en *casun dia* (3,1), 'terra' en *torra*, 'cels' en *ulls* (3,19), i 'aparegueren' en *aprengueren* (3,20). Que el copista del text B treballava d'esma i sense posar atenció, es pot veure encara pels mots incoherents que hi deixà consignats, com *costenyrà* (per 'constrenerà' 1,27), *pesars* (en comptes de 'passes' 2,15), *ti* (en comptes de 'totes' 3,6), i *savietat* (en comptes de 'sanitat' 3,8).

Una conclusió negativa que sembla desprendre's d'aquesta breu exposició de les defallences i les característiques principals dels dos textos és la dificultat pràcticament insalvable de restituir, ni que sigui en forma passablement fiable, el primer original de la traducció bíblica que estudiem. Pel que fa a la segona part del text A, si la intentéssim, la restitució mancaria de les mínimes garanties d'encert; no disposant en aquest tram del seu paral·lel, ja no hi ha manera de descobrir-hi els canvis introduïts pels successius copistes, atinent, sobretot, que és ací on més sovintegen les glosses i les traduccions arrodonides i cristianitzades.

Tot amb tot, convé igualment d'assenyalar una conclusió positiva, i és aquesta: les nombroses divergències de detall entre els dos textos estrictament paral·lels i, bàsicament, idèntics, apunten a una llarga transmissió textual; la qual, en el cas present en què els dos manuscrits daten encara dins el segle XIV, val tant com dir que les *Paraules del rey Salamó* remunten, segurament, com ja sospitàvem, al temps de Jaume II (1291-1327). Arcaïsmes com *ninea* (= infantesa), *complir* (= omplir), *custodir* (= custodiar), *certea* i *cert* (traduint

els mots llatins 'prudèntia' i 'prudens'), *tempestat* (= calamitat), i *cenar* en el sentit de 'picar l'ullet', també ho abonen.

ESTIL DE LA TRADUCCIÓ

Collacionant atentament la versió catalana de les *Paraules del rey Salarnó* amb el text llatí de la Vulgata que vol traduir, hom descobreix de seguida la pobresa de recursos amb què aquella ha estat duta a terme. Si ara faig servir la paraula 'estil', doncs, no és tant per referir-me a les qualitats retòriques que podrien ornar la traducció, que no hi són, sinó a la manera com ha estat elaborada en alguns dels seus aspectes.

No insistiré en la migradesa de partícules i de solucions sintàctiques que trobem al text català, perquè seria fora de lloc esperar-les en una versió tan antiga com la que ara estudiem, reflex d'un text llatí extremadament monòton i sentenciós. Sí que crec oportú, en canvi, destacar l'escassa varietat del vocabulari, perquè res no el podia o no l'havia de limitar.

Assenyalem, doncs, que els verbs llatins 'deludere', 'despicere' i 'detestare' són tots tres vertits pel sol verb *menysprear*; 'dimittere', 'relinquere', 'derelinquere' i 'deserere', per *leixar*; 'negligere' i 'odire' per *avorrir*; 'abicere' i 'renuere' per *rebutjar*; i 'pavere' i 'timere' per *témer*. 'Insons' i 'innoxium' són tots dos vertits per la perífrasi *qui mal no mereix*, mentre que *castigament* es fa equivalent a 'aversio', 'correptio', 'disciplina' i 'increpatio'; *paraula* tradueix 'parabola', 'sermo', 'verbum' i 'sermocinatio'; *carrera* val tant per 'callis' i 'semita' com per 'via'; i *riquea* per 'divitie', 'opes', 'peccunia' i 'substantia'.

En vista d'aquesta dràstica unificació dels matisos semàntics originals, no ens queda cap dubte que el cabal lingüístic de l'autor de la traducció era molt elemental i no gens cultivat. A desgrat de la cultura relativament superior que li hem d'atribuir, deduïble del simple fet d'haver gosat vertir un text llatí, el traductor no devia estar gens avesat a aquestes tasques ni devia haver passat gaires hores, en la seva adolescència, estudiant gramàtica i vocabulari.

Un altre aspecte important de l'estil de la traducció són les glosses. D'acord amb el costum general de la seva època, el traductor no se subjectà tothora a la nua literalitat, sinó que glossà i adaptà tot el que li semblà oportú.

Sobre això cal indicar, d'entrada, que no sembla haver-se ajudat de cap comentari bíblic llatí autoritzat, ni tan sols l'anomenada *Glossa ordinària*,

que es copiava tan sovint als marges dels còdexs bíblics medievals;¹⁸ i dono també per segur que no traduïa de cap altra llengua romànica, perquè no hi ha cap detall que ho insinuï, mentre que el text llatí s'hi reflecteix constantment. Si l'únic llibre que el traductor tenia al davant quan escrivia, doncs, era el text de la Vulgata, les glosses i interpretacions del traductor presentaran l'interès d'assenyalar el tarannà espiritual que el guiava. Per això les examinarem amb detall.

Algunes glosses o afegits serveixen per recapitular o enllaçar les frases, com quan posa, per exemple, *Si per aventura te prens guarda en açò demont dit ...* (2,16); *E per açò garde't d'aquesta* (2,20), *car si fas açò ...* (3,2), *si segueys mes doctrines e mos conseyls e mes paraules* (4,27). D'altres glosses són simplement explicatives, introduïdes per *ço és*: 'e axí auràs gràcia en ton cap, *ço és, en ta ànima*' (1,9); 'e escriu-les en les taules de ton cor, *ço és, en memòria e en enteniment*' (3,3); 'Sies en fiança, *ço és, en esperança en Déu*' (3,5); 'coltell qui talla de II parts, *ço és, mort corporal e espiritual*' (5,4). Les glosses més importants són les que responen a una interpretació personal del text bíblic, recalcant una particular visió de la doctrina i de la moral cristiana. Així, interpreta el mot llatí 'gloria' com *la glòria e-l goig de paradís*, i el seu contrari, 'ignominia', com *les cruels penes d'imfern* (3,35). Fent-se ressò d'un text evangèlic (Mt 8, 12 i paral·lels), després del mot 'infern' afegeix *mas aquí serà plor e estrenyiment de dens* (5,5); recorda, a propòsit dels consells paterns i materns, que *tengut és e obligat fortment honrar lo pare a la mare per manament de Déu* (6,20); quan Salomó promet abundància de vi, afegeix *e de pa e-ls altres béns que Deus te darà* (3,10); quan diu que els fruits de la saviesa són els béns millors d'aquest món, afegeix *e molt pus devant Déus* (3,14), i el 'dies vindicte' el porta a interpretar tot el context segons la visió cristiana del judici final (6,34).

Molt pròxim a l'espiritualitat franciscana, el traductor s'engresca en trobar la sentència que diu 'ab los simples e humils ha Déus ses paraules' (3,32), i a més d'introduir-hi el mot *humils*, força el text del verset següent interpretant 'domus impij' com a 'casa de *erguyl*', i 'habitaculum justorum' com a 'casa de *humilitat*', i s'esplaià llargament en una glossa moral: *Cor Déus no vol erguyl, que si Déus volgués erguyl no agra gitat lo demoni ni los àngels mals e erguyloses del cel, ço és, Lucifer e aquels qui consentiren a Lucifer com se erguylà*

18. He examinat els comentaris atribuïts a Beda, a Raban Maur i la Glossa ordinària (*Patrologia latina*, vol. 91, 111 i 113, respectivament), i no hi he trobat indicis d'influència sobre la nostra versió.

Lucifer per la gran belea que Déus li avia donada (3,33). Deduïm que el binomi orgull-humilitat constituïa una de les bases de la doctrina moral del traductor, perquè interpreta també com a orgull el pecat d'Adam, *qui-s volch exalçar més que no li era atorgat* (4,1), insisteix que Déu 'menysprea los erguyloses *e-ls baxa a gran sotsmetiment*', mentre 'als humils dóna sa gràcia *e-ls exalça*' (3,34), i torna a repetir-ho més endavant: *mas aquel qui se humiliarà per cert serà exalçat, ço dix Déu* (5,23).

La interpretació més interessant per al nostre objecte es la del verset 3,9, on concorden tots dos manuscrits. La frase llatina 'Honora Dominum de tua substantia, et de primitiis omnium frugum tuarum da ei', és vertida per 'Honra Déu de tot ton poder, e de tos primers fruyts dóna *als pobres*'. El traductor, com veiem, ha desviat la interpretació tradicional on es feia recolzar, entre d'altres textos bíblics, el precepte canònic de lliurar a l'Església els delmes i les primícies, fent dels pobres els seus únics destinataris.

Al meu entendre, basten aquests dos darrers elements —la insistència en la humilitat, i la destinació de les primícies als pobres—, perquè no hàgim de vacillar gens a adscriure el traductor a un corrent específic de la seva època: el dels franciscans anomenats «espirituals», que tant pullularen a les nostres terres en temps de Jaume II, i més que enlloc, sembla, a la mateixa casa reial.¹⁹

SIGNIFICACIÓ I AUTOR DE LA TRADUCCIÓ

Resten encara dos aspectes per cloure la Introducció a la traducció catalana fragmentària del llibre dels Proverbis. L'un és el seu sentit global, és a dir, la seva motivació i destinació; l'altre és apuntar la personalitat que la dugué a terme.

Pel que fa a la significació o finalitat de la traducció, cal descartar que les *Paraules del rey Salomó* sigui una traducció bíblica més. Per començar, el seu títol ja fa explícit que allò que interessa són les sentències de Salomó com a *rei* més que com a savi. Després, tot just començat el llibre, al verset 5, ens diu que qui les entengui 'molt governar porà' o 'a molt governar liprofitarà'; i més endavant esmenta la 'corona molt nobla' (4,9) i el 'llinatge' (5,18). Els

19. L'obra clàssica sobre el tema és el llibre de J.M. POU Y MARTÍ, *Visionarios, Beguinos y Fraticelos catalanes (Siglos XIII-XV)*, Vic 1930, del qual s'han fet no fa gaire dues reedicions facsimils amb sengles pròlegs actualitzadors.

destinatari de la traducció catalana, i els que se suposa que seran els seus primers lectors, doncs, són el monarca i els infants del Casal de Barcelona. El sentit de la traducció no és altre que posar al seu abast els consells de bon govern dictats pel savi rei d'Israel. No debades les *Paraules del rey Salamó* fan costat al *Secret de Secrets*, el llibre que es presenta com els consells de bon govern donats pel savi Aristòtil al seu deixeble, Alexandre el Gran.

La personalitat de l'autor anònim de la versió és més difícil d'assenyalar. Se'ns ha dibuixat com un home de poca formació gramatical, gens avesat a traduir del llatí, encarant-se amb el text bíblic sense intermediaris, compartint amb els 'espirituals' la seva atenció als pobres, obsedit pel tema moral de l'orgull i la humilitat, fins al punt d'interpretar com a orgull (no com a desobediència) el pecat d'Adam.

Podem avançar dos noms. L'un és el rei Alfons, no sabem quin, si el fill de Pere el Gran, el segon Alfons de la dinastia (1265-1291), o el fill de Jaume II, que fou el tercer (1299-1336). La hipòtesi d'aquesta autoria té com a base la informació reportada al segle XVI per Conrad Gesner, que diu que el rei Alfons d'Aragó va traduir els Proverbis de Salomó: *Proverbia Salomonis hispanice reddita per Alphonsum Aragonum regem*.²⁰ La qual informació no ha estat recollida pels bibliògrafs posteriors (Nicolás Antonio, Latassa, Feliu Torres Amat), ni ha aparegut modernament cap document que l'avalí i dissipí els dubtes d'una possible confusió amb el rei Alfons de Castella. Com a hipòtesi és molt vàlida i prou suggestiva, però no veig on podríem trobar elements per consolidar-la. Arguments d'ordre intern, no en sé veure cap.

Un segon nom que podem avançar com a possible autor és el de Ramon Llull. Aquest sí que compta amb arguments externs i interns.

Conservat com una relíquia, ha arribat fins a nosaltres l'original d'una carta seva a Jaume II, en llatí, datada a Montpeller vuit dies d'entrada la Quaresma d'un any que no fa explícit, que alguns diuen que és 1309 i d'altres 1307.²¹

20. La dada es troba reportada per Samuel BERGER, *Romania* 28, París 1899, pàg. 391, nota. Diu haver-la trobada a *Pandectarum sive Partitionum universalium libri XXI*, que és un suplement, en dos volums, d'una primera obra de Conrad GESNER, *Bibliotheca Universalis sive Catalogus omnium Scriptorum*, Zuric 1545. No ho he pogut comprovar.

21. L'original de la carta és a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a la col·lecció d'Autògrafs. Fou reproduïda en fotografia al *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* 11, Palma de Mallorca 1905-1907, entre les pàgs. 98-99. Fou transcrita per RUBIÓ, *op. cit.*, vol. I, doc. 34, pàg. 41, i per Salvador Galmés, *Obras de Ramon Llull*, vol. XIV, Palma de Mallorca 1928, pàg. XI.

La carta té per objecte comunicar-li la tramesa d'un llibre que ha fet novament, amb el títol de Proverbis («unum librum quem feci de novo, de Proverbiis nominatum»), on hi ha moltes subtileeses útils («in quo libro multe subtilitates continentur et que sunt utiles ad sciendum»), tot indicant-li la conveniència que els seus fills l'estudiïn per tal que aprenguin a governar («erit bonum quod infantes hunc adiscant ad hoc ut regnare sciant»); coses que concorden exactament amb la nostra versió: la «gran utilitat» del llibre és anunciada a la rúbrica inicial; les «subtilees» estan mencionades al verset 1,6; i la finalitat del llibre traduït és feta explícita al verset 1,5: *qui·u entendrà, molt governar porà*. No és difícil, d'altra banda, trobar algun paral·lelisme d'expressió en obres atribuïdes a Ramon Llull. Al capítol 64 de la *Doctrina Pueril*, per exemple, hi trobem aquesta: «Sàpies, fill, que los hòmens erguloses no pugaran en paradís, cor si pugar hi daguessen no·n agre Déus gitats los demonis», que diu el mateix que la glossa de 3,33.

Salvador Galmés, que publicà tres col·leccions de proverbis catalans atribuïts a Ramon Llull, confessava que no sabia res de la que fou enviada a Jaume II: «Ja d'estona resta perduda —diu—, i ni àdhuc en romanen vestigis dins l'antigor». Poc podia pensar que es tractés d'una versió lliure dels Proverbis de Salomó. Fa de mal dir, però, si Galmés hauria acceptat aquesta hipòtesi, i si l'acceptaran els lullistes actuals i futurs. Si no l'accepten, les *Paraules del rey Salamó* restaran, com fins avui, anònimes.

LA PRESENT EDICIÓ

Les discrepàncies majors i menors que presenten els dos manuscrits que ens han transmès les *Paraules del rey Salamó*, tal com he assenyalat més amunt, m'han fet desistir d'intentar la reconstrucció de la versió original. Ateses les divergències i la notable brevetat de tots dos fragments, m'he decidit a donar-los íntegrament, disposats en doble columna. El text A és el que es troba copiat entre els folis 228r-231r del manuscrit esp. 353 de la Biblioteca Nacional de París. El text B, més breu, es troba entre els folis 28r-29r del manuscrit 921 de la Biblioteca Nacional de Madrid. Tots dos són inèdits, llevat dels 22 primers versets del text A, transcrits fa molts anys per Pere Bohigas.

He regularitzat tan sols les lletres i-j i u-v, així com les majúscules, els signes de puntuació i la distribució dels paràgrafs. Els afegits propis, molt pocs,

van entre parèntesis; els punts suspensius indiquen les llacunes de còpia. Els altres accidents textuais, també molt pocs, van indicats a les notes, les quals illustren també alguns detalls que, no havent estat tractats en aquesta Introducció, m'ha semblat que postulaven un aclariment. He introduït la indicació dels capítols i dels versets per tal de facilitar les referències; el traductor sembla que ignorava la divisió en capítols, o no en va fer cas.

EDICIÓ DELS DOS TEXTOS

[A]

[228a] Açò són paraules del rey Salamon, fiyl del rey David, les quals fou metre lo senyor rey en I libre, e són paraules de gran utilitat a aquels qui les serven.

(Capítol primer)

¹ Paraules de Salamon fiyl de David, rey de Israel, ²a saber saviesa e disciplina, ³e a entendre paraules de saviea e a apendre doctrina, justícia e juy e egualtat, ⁴ per ço que sia mostrat als pechs e als necis sciència e enteniment. ⁵ Lo savi qui açò hoirà ne serà pus savi e pus cert, e qui ho entindrà a molt governar li profitarà.

⁶ Prin-te guarda en la paraula e en l'enteniment que ha e en los dits dels savis e en les subtilees de (ells).

⁷ Començament de saviea és temor [228b] de Déu.

Saviea e bon ensenyament menyspreen los fols.

⁸ Seguix, fiyl meu, lo castigament de ton pare, e no lex lo bon nodriment

[B]

[28a] Paraules de Salamó les quals féu metre lo senyor en aquest libre.

(Capítol primer)

¹ Paraules de Salamó fill de Davit, rey qui fo de Israel, ² a saber sapiència e disciplina, ³ a entendre paraules de savi e apendre doctrina e justícia e juhy e egualtat, ⁴ per ço que sia mostrat als pechs e als necis sciència e enteniment.

⁵ Lo savi qui açò hoirà ne serà pus cert, [28b] e qui u entindrà molt governar porà.

⁶ Pren-te guarda en la paraula e en l'enteniment que ha en los dits dels savis e en les subtilees d'ells.

⁷ Començament de saviea és temor de Déu.

Saviea e bon ensenyament és temor de Déu, e menysprehen-lo los foyls.

⁸ Seguex, fill meu, lo castigament de

de ta mare,⁹ e axí auràs gràcia en ton cap, ço és, en ta ànima.

¹⁰ Ffiyl meu, si·ls peccadors fan bon solaç, tu no lus consentes. ¹¹ Si·t dien 'Vina ab nós fer homeys o peccat.—cor amaguen-se éls adés contra aquel qui mal no mer ¹² e destruuen-lo de tot, axí com fan en infern a aquels qui avalen dejús—¹³ per ço cor axí trobarem molta riquea e omplirem nostres cases; ¹⁴ mit sort ab nós e façam tots una bossa', ¹⁵ ffiyl meu, garde't d'aquels, no vajes ab éls e veda ton peu de les carreres lurs, ¹⁶ car los peus d'aquels corren a mal e cuyten-se a escampar sanch. ¹⁷ (...)

¹⁸ Los oratz metèn gaytes contra lur sanch e pensen engans contra lurs ànimes. ¹⁹ Enaxí o fa tot avar pensant com puscha arrapar les ànimes dels hòmens del segle e·ls béns.

²⁰ La saviea defores preÿca, e met veus en les places, ²¹ e crida e(n) caps de companyes, e encara en les portes de les ciutats gita veus e diu: ²² 'O vosaltres, infans, e vosaltres, oratz, ¿cobejats ço qui·us nou? E aquels qui són savis ¿aorriran sciència?' ²³ Barons, tornats-vos al meu castigament e mostrar vos he lo meu esperit e les mies paraules. ²⁴ Però ja us cridé e rebujàs-me, e estesi ma mà e no fo [228c] qui·m gardàs, ²⁵ e menysprehàs mon conseyl e avorrís mon castigament. ²⁶ E per açò yo·m riuré

ton pare, e no lex lo bon nodriment de ta manera,⁹ e axí hauràs gràcia en ton cap, ço és, en ta ànima.

¹⁰ Ffill meu, si·ls pecadors tan bon solaç, no·ls consentes. ¹¹ Si·t dien 'Vine ab nós fer homeys, e amaguem celades contra aquell que mal no mir ¹² e destroviscam-lo de tot en tot, axí con fan en infern aquells qui avallen lejús, ¹³ per ço cor axí trobarem molta riquea e complirem cases de roberia; ¹⁴ met sort ab nós e façam tuyt una bosa', ¹⁵ ffill meu, no vages ab aquells e veda ton peu de les carreres d'aquells, ¹⁶ car los peus d'ells corren a mal e cuytense a expandir sanch. ¹⁷ (...) ¹⁸ Los orats meten guäytes contra lur sanch, e encara pensen engans contra lurs ànimes. ¹⁹ Enaxí ho fa tot havar pensant con pusca arapar les ànimes dels hòmens del segle e·ls béns.

²⁰ La saviea defores preÿca, e met veus en les places, ²¹ e crida en caps de companyes, encara en les portes de les ciutats gita veus e sons e diu ²² a vosaltres: 'Nins, entró a quant amarets ninea? E vosaltres [28c] errats, cobejats ço que us nou et aquells qui són savis ahorriran sciència. ²³ Barons, tornat-vos al meu castigament e mostrar vos he lo meu esperit e les mies paraules. ²⁴ Però ja us cridé e rebujàs-me, e estès ma mà (e) no fo qui me guardàs; ²⁵ menyspreàs mon consell e avorrís mon castigament. ²⁶ E per açò yo·m

de la vostra mort e fer m'è escarn quan vos serà endevengut ço que auretz cercat, ²⁷ quan vendrà sobre vós sobtosament pestilència e mort. Axí tempestat vos costrenyarà per ço cor aquela ora vendrà sobre vós tribulacion e angústia. ²⁸ E aquella hora pregar m'an e no·ls obeyré; al matín se levaran e no·m trobaran ²⁹ per ço cor avorrit han mon castigament, e la temor de Déu no han rehebuda ³⁰ ni consentiren mon conseyl, ans dixeren mal de mon castigament. ³¹ On per açò cobraran los fruyts de lur mala carrera, e sadolar s'an de lurs mals conseyls; ³² el castigament dels imfans los ociurà, e la benanança dels fols los destruirà. ³³ Mas aquel qui dirà ma saviesa posarà sens temor e aurà abundància en aquest món sens mal e sens dolor'.

(Capítol segon)

¹ Ffiyl meu, si tu rehebs mes paraules e mos manamens amagatz en ton cor ² que ajas saviea (...³...) e tu levaràs ton cor a temporal certa ⁴ e la demanaràs axí com riquea e la cavaràs axí com tresor se cava, ⁵ lavons entendràs la amor de Déu e trobaràs la sua sciència. ⁶ Perquè Déus dóna saviea; de la sua boca ix sciència e certa; ⁷ perquè Déus guardarà la salut dels dreturers e deffendrà aquels qui van simplament, ⁸ per ço cor guarda

riuré de la vostra mort, fer m'è escarn quant vos serà esdevengut ço que·m aurets cercat, ²⁷ quant vendrà sobre vós sobtosa pestilència e mort. Axí tempestat vos costenyarà per ço com a aquella ora vendrà sobre vós tribulació e angústia. ²⁸ E aquella hora pregar m'an e no·ls hoyré; al matí levar s'an e no·m trobaran ²⁹ per ço car avorrit an mon castigament, e la temor de Déu no an rebuda ³⁰ ni consentiren mon consell, ans dixeren mal de tot mon castigament. ³¹ On per ço cobraran los fruyts de lur mala carrera, e adobar s'an de lurs mals consellers; ³² el castigament dels nins los ociurà e la benanança dels foys los destruirà. ³³ Mas aquell qui dirà ma saviea posarà sens temor e aurà abundança en aquest segle sens mal e sens dolor'.

(Capítol segon)

¹ Ffill meu, si reebs mes paraules e mos manaments amagats en ton cor ² que hages saviea e que ages ton cor a oyr corporal certa, ³ si tu preguntes saviea levaràs ton cor a temporal certa ⁴ e la demanaràs axí com riquea e la cavaràs axí com tresor se cava, ⁵ lavores entendràs [28d] la temor de Déu e trobaràs la sua sciència. ⁶ Perquè Déus dóna saviea e de la sua boca ix sciència e certa; ⁷ perquè Déus guardarà la salut dels dreturés e

los camins e carreres dels sants. ⁹ E la hora que açò faràs entendràs què [228d] és justícia e juy e egalat e tota bona carrera.

¹⁰ Ffiyl, si saviea entra en ton cor e sciència plau a ta ànima, ¹¹ conseyl-te que la guartz e fer t' à cert, e guardar t' à de mal, ¹² e axí seràs gardat de males carreres e de home qui malparle, ¹³ e axí seràs gardat d'aquells qui lexen les carreres dretes e van per carreres tenebroses, ¹⁴ los quals se alegren quan mal fan, e han gran guog com als cuns han fet gran mal, ¹⁵ les carreres dels quals són males e ls passes lurs són sutzes e desestruchs.

¹⁶ Si per aventura te prens guarda en açò demont dit, seràs gardat de la fembra qui no és tua, e encara d'aquella estranya qui ha blanques paraules ¹⁷ e ha lexat lo capdel de la joventut ¹⁸ e oblidada de la covinença que hac ab son marit en Déu. La casa d'aquesta és casa de mort, e les seues carreres van als inferns; ¹⁹ on per açò tots aquests qui entren a ella, pus que dintre sien, no-n tornarà negun san, ni auran ni pendran carrera de vida.

²⁰ E per açò garde't d'aquesta per ço que vajes en bona carrera, e guarda ben les carreres de les dretures.

²¹ Aquells qui són dreturers habitaran en terra e ls simples romandran en ella, ²² mas los mals seran destròvitz

defendrà aquells qui van simplement, ⁸ per ço com guardarà los sendés de dretura e costedey les carreres dels sants. ⁹ E la hora que açò faràs entendràs què és justícia e juhí e egalat e tota bona carrera.

¹⁰ Ffill, sciència saviea a ton cor e plau sciència a ta ànima; ¹¹ consell-te que la guarts e fer t' à cert, e guardar t' à de mal, ¹² (...) ¹³ e axí seràs gardat d'aquells qui lexen les carreres dretes e van per carreres tenebroses, ¹⁴ los quals s'alegren quant fan mal e an gran goig quant alguns an fet gran mal, ¹⁵ les carreres dels quals són males e els pesars d'ells són sítceus e mals.

¹⁶ Si per aventura te pren guarda en açò desús dit, seràs gardat de fembra que no és tua, e encara d'aquella stranya que ha blanques paraules ¹⁷ e lexat lo capdell de la joventut ¹⁸ e oblidada de la covinença que as ab son marit en Déu. La cosa d'aquest és enclinada cosa a mort e les seues sendes als inferns; ¹⁹ emperaçò tots aquells qui entenen a ella, pus que dintre sien, no-n tornarà nengú ni auran ni pendran de vida. ²⁰ E per açò guardats-vos d'aquesta, per ço que anets en bona carrera e guardats les carreres dels dreturés. ²¹ Aquells qui són dreturés abitaran en terra [29a] e ls simples romandran en ella, ²² mas los mals seran destròvitz de la terra e

de la terra, e aquells qui mal fan seran deseretatz d'ela.

(Capítol tercer)

¹ Ffiyl meu, no oblits la mia ley ne ls meus manaments, mas ajen garda en ton cor; ² car si fas açò auràs longament vida e pau, ³ e misericòrdia e veritat [229a] no-t lexaran. Liga-les en ton col e escriu-les en les taules de ton cor, ço és, en memòria e en enteniment e en rahn, ⁴ e axí trobaràs gràcia e auràs bon nodriment devant Déu e devant hòmens. ⁵ Sies en fiança, ço és, en esperança de Déu de tot ton cor, e no oltracuyts molt de ta savieia; ⁶ e totes les carreres de Déu pensa, e axí él adreçarà totz tos passes. ⁷ No sies savi per pensar en lo cor teu, mas temas Déu e partix-te de mal, ⁸ e axí auràs sanitat en ton cors e benanança en totz tos membres.

⁹ Ama e honra Déu de tot ton poder, e de tos primers fruyts dóna als pobres; ¹⁰ e axí Déu complirà tos escriyns de abundància, e tes cases seran abondoses de vin e de pan e de altres béns que Déus te darà.

¹¹ Ffiyl meu, no rebugs lo castigament de Déu, e no fayles com él te castigarà, ¹² cor Déus aquel castiga que ama e plau-li esser ab aquel qui reeb castich axí com ab son fiyl.

aquells qui mal fan seran deseretats d'ella.

(Capítol tercer)

¹ Ffill meu, no oblits la mia ley e els meus manaments, e hajes cascadun dia en ton cor; ² car si fas açò auràs longuea de molts dies e de ayns e de vida e de pau, ³ e misericòrdia e veritat no-t lexaran. Ligua-les en ton coll, e en ton cor escriu-les e en les taules de ton ventre, ço és, que-n hajes memòria e enteniment, ⁴ e axí trobaràs gràcia e auràs bon nodriment davant Déus e davant hòmens. ⁵ Sies fiança, ço és, esperança de Déu de tot ton cor se no oltreuydes molt de ta savieia; ⁶ e ti les carreres de Déu pensa e axí ell adreçarà tots tos pasos. ⁷ No sies savi per pensa(r) en lo teu, mas tem a Déu e partir t'à de mal, ⁸ e axí auràs savietat en ton cors e benanança en tots tos membres.

⁹ Honra Déu de ton poder, e de tos primés fruyts dóna als pobres; ¹⁰ e axí Déu complirà tos escrins d'abundància, e tes cases no poran recolir lo vi e el pa e ls altres béns que Déu te darà.

¹¹ Ffill meu, no rebugs lo castigament de Déus e no fallegues quant ell te castigarà, ¹² per ço car Déus a aquell qui ama castiga e plau-li ab cell qui reb castich axí com a son fill.

¹³ Benaventurat és l'om qui troba savieia e qui usa de bona cortesia, ¹⁴ car

¹³ Beneventurat és l'om qui troba saviea e qui usa de bona corteria, ¹⁴ cor més goanya aquest que aquell qui va en merquaderia d'argent ni d'aur, per ço cor los béns d'aquest són primers, e molt pus devant Déus, ¹⁵ e aquesta cosa és pus profitosa de totes riqueses, e totes les coses que hom pot desijar no poden a aquesta comparar; ¹⁶ per què longuea de dies haurà aquest en aquest segle, e en l'altre riquesa [229b] e glòria, ¹⁷ per ço cor les carreres d'aquest món són a él en pau. ¹⁸ Ffruyt de vida aver és saviea a aquels qui aprenen saviea, e aquels qui la tendran seran beneventuratz. ¹⁹ Nostre Senyor per sa saviea fundà la terra, e establí los cels en sa certea, ²⁰ e per la saviea d'él aparegren les sues pregonces e altees e crexen les nuels per lo ros.

²¹ Ffiyl meu, no-s partesquen aquestes coses que t he dites de tos uyls, mas garda mon conseyl, ²² e hauràs gràcia en ta ànima e en tes peraules, ²³ e aquela hora e aquell temps iràs segurament en ta carrera e l teu braç no tembrà res; ²⁴ e si dorms no-t qual tembre, e si reposes auràs bon son, ²⁵ e no tembràs temor sobtosa ni poder de mals hòmens que venguen sobre tu, ²⁶ per ço cor nostre Senyor serà al teu costat e guardarà ton prou e que no sies pres.

més guanya [29b] aquest que aquell que va en mercaderia d'argent ni d'aur, per ço car los béns d'aquests són primés, e molt pus davant Déus, ¹⁵ e aquesta cosa és molt pus profitosa de totes riqueses, e totes les coses que hom pot desigiar no-s poden (a) aquesta comprar; ¹⁶ per què longuea de dies aurà aquest en est segle, e en l'altre riquesa e glòria, ¹⁷ per ço car les carreres són d'aquest món molt belles e tots sos senders són plens de pau. ¹⁸ Fust de vida haver és saviea (a) aquells qui aprenen aquella, e aquells qui la tendran seran benaventurats. ¹⁹ Nostre Senyor per saviea fundà la torra e establí sos ulls en sa certea, ²⁰ e per sa certea d'ell aprengueren les sues pregonces e crexen los núvols per lo ros.

²¹ Ffill meu, no-s pertesquen aquestes coses que t'è dites de tos ulls, e guarda-les e mon consell, ²² e aurà vida ta ànima e aurà gràcia en tes paraules, ²³ e aquella hora anaràs segurament en ta carrera, al peu teu no enceptarà; ²⁴ e si dorms no tembràs res, e reposaràs e auràs bon son, ²⁵ e no tembràs temor sobtosa ni poder de mals hòmens que vinguen sobre tu, ²⁶ per ço cor nostre Senyor serà ab tu e guardarà ton cors que no sies pres.

²⁷ No vuyles vedar a altre que no faça ben, ans si tu pots fé ben per tu matex. ²⁸ E no digues a ton amich 'Ve-te'n ara, e torna demà, e dar t' é ço que-t promesí', si tantost o potz donar; ²⁹ ne-t pens mal contra ton amich, majorment si él se fia en tu. ³⁰ No contenes en van contra alcun, majorment si mal no-t ha fet; ³¹ ne ajes enveja del hom dreturer, ne cuydaràs tenir ses carreres ab escarn, ³² per ço cor abhominació és a nostre Senyor tot escarn e tot escarnidor, mas [229c] ab los simples e humils ha Déu ses paraules. ³³ E Déus dóna minvament en la casa de erguyl, mas en la casa de humilitat Déus dóna abundantment de ben; cor Déus no vol erguyl, que si Déus volgués erguyl no agra gitat lo demoni ni los àngels mals e erguyloses del cel, ço és, Lucifer e aquels qui consentiren a Lucifer com se erguylà Lucifer per la gran belea que Déus li avia donada; ³⁴ e per ço menysprea Déus los erguyloses e·ls baxa a gran sotsmetiment, e als humils dóna sa gràcia e·ls exalça. ³⁵ Los savis posseyran la glòria e·l guog de paradís, e·ls orats posseyran les cruels penes d'imfern.

(Capítol quart)

¹ Ojats, fiyls, disciplina e castich de nostre pare Adam, qui·s volch exalçar més que no li era atorgat, e estudiatz e aprenatz lo castich de vostre pare carnal, ² cor bon don vos daré si no lexats lo meu conseyl, ³ per ço cor yo fiyl fuy de mon pare e fuy-li molt car devant ma mare, ⁴ e·m mostraven e·m dehien: 'Rehebe ton cor temor de Déu, ⁵ e garda saviea e posseex certea, e no oblits la carrera de mos conseyls ni de mes paraules, ⁶ (...) e garde't de mal'. ⁷ Començament de saviea és posseyr saviea, e en tota ta possession ajes saviea, ⁸ e seràs exalçat e molt honrat per ela quant la auràs abraçada, ⁹ e dar t' à en ton cap creximent de gràcia, e defendrà't per corona molt nobla.

¹⁰ Tu, fiyl, reheb mes paraules per ço que sien multiplicatz [229d] los ayns de ta vida. ¹¹ Carrera de saviea te mostraré e adur t' é per tendes ¹² per les quals com seràs entrat no seràs costret, e correràs e no auràs encepagement. ¹³ Prin mon castigament e no·l lexs, e garda-lo que aquel és ta vida. ¹⁴ No·t delits en los falaguers mals ni·t plàcia la carrera d' éls, ¹⁵ e no vuyles passar per carrera d'erguyl, mas desvie't d'aytal carrera e lexa-la, ¹⁶ per ço cor los mals no dormen tro que han mal fet, e no·ls pren son tro que han enganat, ¹⁷ e menjen pan de iniquitat e beuen vin de malediccion. ¹⁸ La carrera dels dreturers és resplandent axí com la lum, e va e crex entró que sia complida axí com a bel dia; ¹⁹ mas la desestruga carrera dels mals és escura e tenebrosa e no garden com van ni com cahen.

²⁰ Ffiyl meu, escouta les mies peraulas e·ls meus conseyls, e enclina les tues oreyles, ²¹ e no les partesques de tu, e garda-les enmig de ton cor ²² per ço cor vida són a aquels qui les troben e sanitat a tota carn. ²³ A tota custòdia guarda ton cor per ço cor d'él ha a exir ta vida. ²⁴ Tol-te mala boca e lenga qui molt mal dien, e sien luny de tu blasmes. ²⁵ Los teus uyls vegem coses dretureres e les tues pastanyes vegem dreturerament devant tós passes; ²⁶ e endreça los anamens de tos peus e totes tes carreres seran fermades. ²⁷ No·t desviys a la part dreta, mas garda ton peu a part dreta e si-[230a]nistra, cor les carreres qui són en la man dreta conexen nostre Senyor, mas aqueles qui són en la sinistra són perverses e contrarioses; mas Déu farà tos passes dreturers e adurà en pau tes carreres si segueys mes doctrines e mos conseyls e mes paraules.

(Capítol cinquè)

¹ Ffill, prin-te garda en saviea e enclina ta oreyla a certèa ² per ço que gartz tos passamens e·ls teus labis garden bons castigamens. No creegues als engans de la mala fembra, ³ cor les paraules de la mala fembra són plenes de verín mortal, ⁴ e les coses de la mala fembra són amargoses axí com fel, e la sua lengua és aguda axí com a coltel qui tayla de II partz, ço és, mort corporal e espiritual. ⁵ Els seus peus van a mort e·ls seus passes van-se'n a infern —mas aquí serà plor e estrenyiment de dens— ⁶ per ço cor aytal fembra no va per carrera de vida e·ls seus passes són molt vans e amagatz. ⁷ E per açò, fiyl meu, ojes mi e no menyspreus mes paraules, ⁸ que lunys de mala carrera ta fahena e no·t acostz a mala companyia.

⁹ Ffiyl, no lexs la tua honor als estranys ni a ton enamich los teus ayns, ¹⁰ per ço que no·s alegren de tos béns los estrayns ne sien (en) casa estranya tos trebals, ¹¹ ne plangues en les derreries e digues: 'Com és enveylit e consumat ton mesquín cors e tes carns en van?'; e digues ¹² encara: 'Per ço cor menysprehé lo cas-[230b]tigament en mon cor són vengut a dolor, e per ço cor no consentí a bon reprehendiment ¹³ ne ohí la vou de aquels qui m'ensenyaven, ni a mos masestres no enclinava la mia oreyla, ¹⁴ on per açò per I poch tot enmig de christians e de juheus en aquest món són rudi e grosser'.

¹⁵ Ffil meu, biu ayga de ta sisterna e de ton pou, ¹⁶ e les tues fons correguen defora, e partex tes aygües en les places, ¹⁷ e no les vuyles aver soles, ans ne dóna als altres sens tot dan.

¹⁸ Ffiyl meu, ton linatge sia beneyt, e tu sies membrant de ton pare e de ta mare, e acoste't a ta bona muyler, qui és I cors ab tu, ¹⁹ e sia't molt cara e molt agradable, e garda sa amor ordonadament totz temps e non seràs enganat. ²⁰ Ffiyl meu, no-t fius en aquela qui no és tua, ²¹ car nostre Senyor garda la obra del hom e considera totz sos passes. ²² On per açò al mal retrà ses iniquitats e serà costret en los laces de sos peccatz; ²³ e axí lo peccador morrà qui no garda castigament, e per molta folia serà decebut; mas aquel qui se humiliarà per cert serà exalçat, ço dix Déu.

(Capítol sisè)

¹ Ffiyl meu, si prometz res, garda que ho pusques complir, ² car obligat has tu matex per paraules de ta boca e en tes paraules és preson. ³ On per açò fé ço que yo-t dich e deliuraràs tu matex e profiterà a mi, e més a tu. Corri e cuyte't, fiyl, pus que axí és enbargat per ton amich. ⁴ E desperte't [230c] con és mester; no dons dormir massa a ton cors ni als teus uyls, e les tues pastanyes no dormen massa. ⁵ Ix-te de dormir axí con de cadena e axí con aucel fa de laç. ⁶ Ffiyl, prin-te garda de la formiga, tu qui és pereós, e pensa les tues carreres e esmena tos falimens, e sies savi almenys axí com aquela bèstia pocha formiga, ⁷ cor jatzsia açò que ela no aja capdel ni senyor ni príncep, ⁸ ela appareyla en estiu menjar a ops del ivern, e ajusta messes a obs d'altres, a vegades. ⁹ Entró quant dormiràs, tu qui és pereós, e quan te levaràs de ton son? ¹⁰ Donchs, durm e poch dormiràs, car si açò no fas, poch sembraràs, ¹¹ e axí vendran sobre tu moltes minves sobtosament axí com a hom qui va per camín, e ha gran pobrea ven hom sobtosament qui diligentment no garda; mas si tu no és pereós, vendrà ton blat axí com a font, e pobrea serà luny de tu, cor perea aporta hom a pobrea e no-cura a freytura. ¹² Hom renegat, hom no profitós, va a males paraules¹³ e cena ab los uyls, fer ab los peus, parla ab los dits, ¹⁴ pensa mal en son cor, e tots temps cercha mal, e sembra barayla e contencion; ¹⁵ mas a aytal hom tost li ven perdiment de tot quant ha gaaynat, e sobtosament és escrebantat e no ha d'aquí avant conseyl que sia garit. ¹⁶ VI coses són que avorrex Déus [230d] e la setena desonra sa ànima del hom, ço és, ¹⁷ los uyls erguyloses, lenga qui ment, mans qui escampen sanch qui mal no merex, ¹⁸ cor qui totztemps cogita mal, (...) ¹⁹ e aquel qui diu mentides e fals testimoni, e aquel qui sembra discòrdia entre germans ho altres amichs.

²⁰ Ffiyl meu, garda diligentment los manaments del teu pare e no lex lo bon conseyl de ta mare, cor tengut és e obligat fortment honrar lo pare e la mare per manament de Déu. ²¹ Hajes açò en ton cor contínuament, ²² e quan iràs vagen tos manaments ab tu, e quan dormiràs gardaran a tu, e quan veytlaràs parlen ab tu; ²³ cor manament candela és, e ley és lum e repreuiment de castich e carrera de vida; ²⁴ e axí seràs gardat de fembra mala e de lenga blana e de cosa estranya. ²⁵ No cobeegs en ton cor la sua belea ne sies pres en los cenamens de la fembra mala, ²⁶ per ço cor fembra mala met los necis a mort de ànima e de cors. ²⁷ Axí com no pot hom amagar foch en lo sinch que no cremen les vestadures, ²⁸ ne anar sobre brases que no cremen los peus, ²⁹ enaxí qui entra a la muyler de son proïsme no serà nédeu si la toca axí com no deu. ³⁰ En gran culpa és qui embla car ho fa per aquel qui ha minva, ³¹ però si és pres ab lo furt pagarà VII dobles e totz los béns de sa casa liurarà per açò; ³² mas aquel qui fa adulteri, per minva de bon con-[231a]seyl pert sa ànima e si matex. ³³ Sutzetat e desonrament ajusta a ssi mort, e parrà al dia del gran judici, e encara son escarn jamés no serà desfet d'aquel qui no fa penitència, ³⁴ cor la justícia e la ira de Jhesuchrist no perdona a negun al dia del juy³⁵ ne obehirà prechs ne reebrà per redempció neguns donchs perquè negun puscha estorçre.

NOTES I OBSERVACIONS

La referència és feta al capítol i verset de tots dos textos conjuntament, indicant, quan és el cas, si es tracta del text A (el de la Biblioteca Nacional de París, esp. 353), o del text B (el de la Biblioteca Nacional de Madrid, 921).

1,4: La versió original potser deia 'pocs' (= petits), traduïnt el llatí 'parvuli'.- 1,6: El traductor devia llegir 'animadvertete' en comptes de 'animadvertet' que porta l'edició crítica de la Vulgata, si bé enregistra l'altra lliçó a l'aparat crític.- 1,9: Manca la versió del segon hemistiqui, que diu 'et torques collo tuo'.- 1,11-12: El sentit del passatge, divergent en A i B, és obscur; la meua puntuació, incerta.- 1,17: Manca la traducció del verset enigmàtic que diu, en llatí, 'Frustra autem jacitur rete ante oculos pinnatorum'.- 1,18: *orats* és una concreció arbitrària del subjecte de la frase.- 1,21: *de les ciutats*, en singular a l'original llatí.- 1,22: El text A suprimeix l'equivalent de l'expressió llatina

'usquequo diligitis infantiam', segurament perquè l'apògraf de què se servia estava corromput. El text B hauria d'ésser corregit: 'e diu: O vosaltres, nins, entró a quant...'.- 1,22: El traductor devia llegir 'prudentes', *aquells qui són savis*, en comptes de 'inprudentes'.- 1,25: Hauria de dir 'tot mon consell' i 'mos castigaments'.- 1,28: Abans d'*obeyré* el copista del text A havia escrit, i ratllat, *ohiré*.- 1,33: En comptes de *dirà* la traducció original devia posar 'oirà'.- 2,2: En comptes de *hages* la traducció original devia posar 'oges'.- 2,2-3: El text A presenta una llacuna per salt de *saviea* a un altre *saviea*.- 2,8: El text A ha simplificat la traducció, potser perquè el copista no l'entenia prou bé.- 2,12: El text B presenta una llacuna per salt d'*e axí* a un altre *e axí*.- 2,18: El text A ha simplificat 'és enclinada casa a mort' en *és casa de mort*.- 2,20: El text A sembla ací preferible a B pel que fa a la segona persona del singular de tot el verset.- 3,2: El text A ha arrodonit i escurçat la traducció més literal, si bé corrupta, que llegim a B.- 3,16: El traductor interpreta ací 'dextera' com *aquest segle*, i 'sinistra' com *l'altre*; més endavant (4,27) no s'apartarà de la traducció literal.- 3,17: El text A ha simplificat la traducció.- 3,21: La traducció original devia dir 'e guarda la lig e mon consell'. B reproduïx un text corromput: *e guarda-les e mon consell*; mentre que A ha suprimit la dificultat: *mas garda mon conseyl*.- 3,26: El *cors* del text B i el *prou* del text A haurien de ser 'peu'.- 3,31: Hauria de dir 'hom no dreturer', per tal com tradueix 'injustum'.- 4,1: La referència a Adam com a primer pare i el seu pecat és una interpretació lliure del traductor.- 4,4: *temor de Déu* és interpretació lliure del traductor.- 4,6: Sembla que manquen algunes paraules, potser per oblit de còpia o per abreuïment expeditiu.- 4,11: *tendes* deu ésser una mala lectura de 'sendes'.- 4,14: *en los falaguers mals* deu ésser una mala lectura; tradueix 'in semitis impiorum'.- 4,25: Sembla que caldria corregir *el segon vegen en vagen*.- 5,2: *passamens* deu ésser una mala lectura de 'pensaments'.- 5,6: El traductor devia llegir 'vani' el lloc de 'vagi', com porta la Vulgata.- 5,14: Passatge corromput. El text llatí diu 'Paene fui in omni malo in medio ecclesiae et synagogae'.- 5,17: El text llatí diu exactament el contrari: 'Habeto eas solus nec sint alieni participes tui'.- 5,18: El text llatí diu només 'Sit vena tua benedicta et laetare cum muliere adolescentiae tuae'. Pel que pugui tenir de consell personal adreçat a Jaume II, recordem que el febrer de 1309 tenia 41 anys, era casat amb Blanca d'Anjou, i cinc fills mascles li asseguraven la continuïtat de la dinastia.- 5,19: Tant en aquest verset com al següent, el tra-

ductor ha suavitzat i diluït les expressions crues de l'original.- 6,3: Ignoro a què pot alludir ací el traductor dient, al marge del sentit original, *e profiterà a mi e més a tu*.- 6,8: Els Bestiaris que conec no reporten aquest costum de les formigues de recollir gra, de vegades, per als altres.- 6,11: Aquesta dita popular assonant és pròpia del traductor. Sembla que també hi ha assonàncies al verset 29 d'aquest capítol i al verset 9 de l'anterior.- 6,18: Manca la traducció de la cinquena cosa: 'pedes veloces ad currendum in malum'.- 6,21: Manca la traducció de 'et circumda gutturi tuo'.- 6,26: Traducció abreujada i arranjada.- 6,27: *sinch* deu ésser errada de còpia per 'sin' (= falda, si).- 6,33-35: Tot el final és arranjamment lliure i cristianitzat del text llatí.- 6,35: *donchs*; llegiu 'dons'.

VOCABULARI

Els números remetent al capítol i verset, referint-se conjuntament a tots dos textos paral·lels, llevat de quan s'indica expressament una altra cosa. Els posteriors a 3,26 només poden referir-se al text A.

<i>adur</i> ; conduir; 4,11,27	3,6; 3,19,20(B); 4,5; 5,1
<i>anament</i> ; via, moviment; 4,26	<i>companya</i> ; grup de gent, companyia; 1,21
<i>angústia</i> ; opressió; 1,27	<i>complir</i> omplir; 1,13(B); 3,10
<i>aur</i> ; or; 3,14	<i>contenció</i> ; litigi; 6,14
<i>avallar</i> ; devallar; 1,12	<i>cor</i> ; car, perquè; <i>passim</i>
<i>capdell</i> ; cabdill, autoritat; 2,17; 6,7	<i>cors</i> ; cos; 3,8,26(B); 5,18; 6,4
<i>castich</i> ; amonestació; 3,12; 4,1; 6,23	<i>corteria</i> ; cortesia; 3,13(A)
<i>castigament</i> ; amonestació; 1,8,23,25, 29,30,32; 3,11; 4,13; 5,2,12,23	<i>costedey</i> ; custòdia (ind.); 2,8(B)
<i>castigar</i> ; corregir, amonestar; 3,11,12	<i>covinença</i> ; pacte; 2,18
<i>celada</i> ; emboscada; 1,11(B)	<i>defores</i> ; fora; 1,20
<i>cell</i> ; aquell; 3,12(B)	<i>dejús</i> ; allà baix; 1,12(A)
<i>cenament</i> ; senyal amb el rostre; 6,25	<i>egualtat</i> ; equitat; 1,3; 2,9
<i>cenar</i> ; fer senyal, picar l'ullet; 6,13	<i>enaxí</i> ; així; 1,19; 6,29
<i>cert</i> ; intel·ligent, prudent, astut; 1,5; 2,11	<i>enceptar</i> ; encepegar; 3,23(B)
<i>certea</i> ; intel·ligència pràctica; 2,2(B),	<i>enclinar</i> ; inclinar; 2,18(A); 4,20; 5,1,13

- enteniment*; seny; 1,4; significació 1,6
entró; fins; 1,22(B); 4,18; 6,9
escriny; graner; 3,10
expandir; escampar; 1,17(B)
guaita; aguait; 1,15
jatssia; encara que; 6,7
leixar; deixar; 1,8; 2,13,17; 3,3;
 4,2,13,15; 5,9; 6,20
lejús; allà baix; 1,12(B)
levar; alçar; 2,3; 6,9
longuea; llargària; 3,16
lunyar; allunyar; 5,8
mer; mereix; 1,11(A)
met; posa (ind.); 1,20; (imp.); 1,14(B)
minva; menyscapte; 3,33; 6,11,30,32
mir; mereix; 1,11(B)
mit; posa (imp.); 1,14(A)
- nédeu*; net, pur; 6,29
nodriment; educació; 1,8; 3,4
nuels; núvols; 3,20(A)
oltracuidar; presumir, refiar-se; 3,5
ops; necessitat; 6,8
posar; reposar; 1,33
prin; pren (imp.); 1,6(A); 4,13; 5,1;
 6,6
profitar; aprofitar; 1,5
pus; després; 2,19
reprehendiment; reprensió; 5,12; 6,23
segle; món; 1,19,33(B)
sinestra; esquerra; 4,27
sotsmetiment; submissió; 3,34
tempestat; calamitat; 1,27
tro; fins; 4,16
tuit; tots; 1,14(B).